

Fenomenološka metoda E. Husserla kot metoda izvorne pojasnitve

ANDRINA KOMEL-TONKLI

Za Husserlovo filozofijo je značilna neka specifična razvojnost in "nedokončanost", ki je ni mogoče zaobiti kot nekaj zunanjega, ali celo kot nekaj filozofsko nedoslednega; gre namreč za nov način filozofiranja, ki si skuša zagotoviti večjo doslednost in sistematičnost, kot so jo premgli tradicionalni filozofski sistemi, s tem da zahteva neprestano pojasnjevanje samoumevnosti, nenehno korigiranje že dosežene stopnje spoznanja, modificiranje, ponovno razdelovanje, zaostrovanje in prečiščevanje osnovne tendence, kar presega delo enega samega filozofa.

Osnovna tendenca Husserlovega filozofiranja je radikalna utemeljitev znanosti, oz. zagotovitev znanstvenosti znanosti in filozofije sploh. Zastavljena je kot zahteva po novem začetku, ki je formalno določen iz kartezijanske tradicije kot utemeljitev samih temeljev mišljenja in spoznanja, vendar pa se Husserl ravno s tradicionalno rešitvijo ne more več zadovoljiti, zato jo skuša poglobiti - misliti "še en korak prej". Na-novo-utemeljena znanost naj se psihološke ekspanzije ne bi več zgolj nemočno otepala, ampak bi jo morala prerasti, s tem da jo misli v njenem bistvu. Izvršitev nove utemeljitve, ki se jo Husserl loteva, tako zahteva nove dimenzije pojasnjevanja, novo metodo.

Kaj je torej ta novi način gledanja, ki naj bi odprl nova izhodišča in nove možnosti utemeljitve? Kaj je fenomenološki način gledanja, fenomenologija?

Husserl fenomenologije ni razvijal posebej, ampak se mu je razvijala skozi samo pojasnjevanje logike, spoznavne teorije in filozofije sploh. "Opisane raziskave vodijo mnogokrat neizogibno čez ozko fenomenološko sfero, katere študij je dejansko potreben, da bi pojasnili logične ideje, da bi jih naredili evidentne. Prav ta sfera pa ni od prej dana, ampak se prvič začrtuje tekom raziskovanja" (LRII-1 str.: 16/17).

Kaj bi lahko bila ta nova fenomenološka sfera? Ali je fenomenologija posebna filozofska disciplina? Zakaj se potem pojavlja izključeno v službi drugih disciplin? Torej je fenomenologija metoda? Ali pa mogoče neka "meta-teorija"? Tradicionalno je digniteta utemeljevanja samih temeljev pripadala prvi filozofiji. Ali mora biti torej fenomenologija sama šele utemeljena v neki prvi filozofiji, ali pa je, obratno, prav filozofija utemeljena v fenomenologiji ali sta celo spojeni? To nepreglednost vseh mogočih vprašanj, ki se na začetku zastavljajo, bomo poskušali razredčiti skozi ugotavljanje, kaj, oz., kako je fenomenologija v Logičnih raziskavah, edinem delu, kjer Husserl še ne razvija svoje transcendentne filozofije, in kako se spremeni njena funkcija, če seveda sploh se, po "transcendentnem obratu". S tem bo hkrati vzeta v zakup tudi neizogibna razvojnost, ki je Husserlovi filozofiji imanentna.

Husserlu ne gre za izgradnjo logike v smislu matematične eksaktnosti, kot naivno-stvarno veljavnega sistema stavkov, ne zanimajo ga logični stavki kot taki, ampak filozofska pojasnitev le-teh; zanima ga logičnost same logike. K filozofski pripravi za izgradnjo čiste logike, ali natančneje: k *"teoriji spoznanja in, kar je z njo v najbolj notranji sovisnosti, k čisti fenomenologiji miselnih in spoznavnih doživljajev"* (LRII-1 str.:2), spadajo npr. jezikovne analize - ne v empiričnem gramatičnem smislu, ampak predvsem kot analize pomena, ki imajo za cilj učvrstitev logičnih pojmov.

Zdaj se moramo vprašati, kaj in v kakšnem smislu ima fenomenologija opraviti z doživljaji? Poudariti je treba, da se fenomenologija ne ukvarja s psihičnimi doživljaji v psihološkem smislu, namreč kot realnimi fakti neke konkretne psihe, človeške ali živalske, v vnaprej danem svetu, ampak s *čistimi* doživljaji, ki jih ni mogoče zapopasti niti z objektivnim znanstvenim proučevanjem, ki se ga poslužuje empirična psihologija, niti z introspekcijo, ampak edino direktno v bistveni intuiciji (Wesensintuition) kot bistva. Ta bistva je treba potem privedi v bistvenih pojmih in zakonih k čistemu izrazu. Fenomenologijo torej zanimajo doživljaji kot bistva in ne kot realitete realnega (psihičnega oz. psihofizičnega) sveta; fenomenološka metoda se tako naprej postavlja kot bistvena intuicija.

Kakšno področje raziskovanja se tu odpira in čemu služi? *"Čista fenomenologija predstavlja področje nevtralnih raziskovanj, v katerem imajo različne znanosti svoje korenine. Po eni strani služi psihologiji kot empirični znanosti. V svojih čistih in intuitivnih ravnanjih analizira in opisuje v bistveni splošnosti - specialno kot fenomenologija mišljenja in spoznavanja - doživljaje predstav, sodb, spoznanja, ki so, empirično zapopadeni kot razredi realnih dogodkov v sovisnosti z animalično naravno dejanskostjo, podvrženi psihologiji v smislu izkustveno znanstvenega raziskovanja. Po drugi strani odpira fenomenologija 'izvore', iz katerih 'izvirajo' temeljni pojmi in idealni zakoni čiste logike in h katerim jim je treba zopet nazaj slediti, da bi se jim priskrbela 'jasnost in razločnost', potrebna za spoznavno kritično razumevanje čiste logike. Spoznavno-teoretska, oz. fenomenološka utemeljitev čiste logike obsega raziskave, ki so polne težav, toda hkrati tudi neprimerljive važnosti"* (LRII-1 str.: 2/3).

Ali iz tega sledi, da je fenomenologija prva filozofska disciplina, ki utemeljuje vse ostale? V skladu z novoveško gnoseološko tradicijo pripada mesto "prve filozofije" tudi pri Husserlu - spoznavni teoriji: vse posamezne znanosti imajo za cilj neko spoznanje, torej nekaj spoznavajo; sam problem spoznavanja pa je izven njihovega interesnega horizonta - zmožnost spoznavati in možnost spoznati enostavno predpostavljajo. Naloga spoznavne teorije pa je dokazati, in to brezpogojno, samo možnost spoznanja, kar je absolutni pogoj za znanstvenost znanosti, oz. filozofije universalis.

Vendar pa Husserl v Logičnih raziskavah neprestano povezuje, če že ne kar izenačuje, fenomenološko in spoznavno-teoretsko pojasnitev logike (o tem priča že navedena citata). Kaj je torej naloga fenomenologije?

Nova utemeljitev znanosti, ki jo hoče izvesti Husserl, zahteva nek nov vidik, nov radikalnejši način pristopa k danim problemom, oz. "stvarem", in tega naj bi omogočila prav fenomenologija, fenomenologija kot metoda, ki ni prenešana od zunaj, ampak nastaja sproti, skozi analize problemov, kakor se pač ti odpirajo. To ji omogoča, da k problemom pristopa na njim ustrezen način - na način, ki ga diktirajo stvari same, ki jih

raziskuje. Tako bi zaenkrat lahko rekli, da je Husserlova teorija spoznanja - fenomenološka spoznavna teorija, ki je bogatejša od tradicionalne prav za to fenomenološko optiko, pristop.

V čem pa je zdaj fenomenološko-spoznavno-teoretska pojasnitev in utemeljitev čiste logike?

Čisti logik se za doživljaje ne zanima (ti so po tradiciji spadali izključno v domeno psihologije), ne zanima ga sodba kot psihični fenomen, ampak logična sodba, identiteta pomena, ki ji je lastna nujnost in idealnost in je kot taka v nasprotju z množstvom različnih naključnih doživljavaev te sodbe. Logiko zanima abstraktna splošnost, čiste miselne forme; kaj naj si torej obeta od analize doživljavaev? Od psihološke (v empiričnem smislu) seveda nič, razen relativizacije in subjektivizacije njenih "večnih zakonov", torej razkroj. Toda, ali je s tem, da zavrača kakršenkoli psihologizem, že tudi zaščitena pred njegovo erozijo, ali pa je morda prav psihologizem zadel na dejanska šibka mesta tradicionalne formalne logike?

Dejanska pomanjkljivost formalne, simbolne logije je ta, da njeni evidentni zakoni temeljijo na besednih pomenih, ki so nenehno izpostavljeni nevarnosti, da se, zaradi prezrte ekvivokacije, njihov pomen neopaženo spremeni, pojem dobi s tem drug obseg, zakon, ki na njem temelji, pa je - kljub prejšnji evidenci - zdaj napačen. Taka danost idej ali pojmov torej ne zadošča. Logične pojme in zakone je potrebno privedi k spoznavnoteoretski jasnosti, treba je izpostaviti izvore logičnih pojmov. L-pojmi imajo dejansko svoj izvor v doživljajih, vendar ne v doživljajih, ki so predmet empirične psihologije. Tu vstopi *fenomenološka analiza*.

"Logični pojmi, kot veljavne miselne enotnosti, morajo imeti svoj izvor v zorih, morajo izrasti skozi ideirajočo abstrakcijo na temelju gotovih doživljavaev in biti v novi izvršitvi te abstrakcije vedno znova na novo preizkušeni, biti zapopadeni v identiteti s samimi seboj. Drugače rečeno: nikakor nočemo se zadovoljiti z 'golimi besedami', tj. z golim simbolnim razumevanjem besed, kakršno imamo v refleksijah o smislu teh v čisti logiki izpostavljenih - zakonov o 'pojmih', 'sodbah', 'resnicah', itd., z njihovim množstvom posebnosti. Pojmi, ki so oživiljeni le v oddaljenih, nejasnih, nepravih zorih - če so sploh v kakšnih - nam ne morejo zadoščati. Hočemo iti nazaj k stvarem samim. V polno razvitih zorih hočemo priti do evidence, da je to tu, v aktualno izvršeni abstrakciji dano, zares in dejansko to, kar menijo besedni pomeni v izraženem zakonu; spoznavno praktično hočemo prebuditi v nas dispozicije, ki zadržijo pomene skozi reproducirajoče zore (oz. ob intuitivni izvršitvi abstrakcije) v svoji identiteti. (...)

Fenomenologija ločnih doživljavaev ima za smoter tako široko deskriptivno (ne empirično psihološko) razumevanje teh psihičnih doživljavaev in odkritje njihovih lastnih smislov, kot je nujno za to, da bi vsem fundamentalnim logičnim pojmom dali trdne pomene in sicer pomene, ki se pojasnijo skozi vrnitev na analitično raziskovanje bistvene povezanosti med intencijo pomena in izpolnitvijo pomena, ki postanejo razumljivi in gotovi v svojih možnih spoznavnih funkcijah; kratko: pomene, kot jih zahteva interes čiste logike same in predvsem interes spoznavnoteoretičnega uvida v bistvo te discipline." (LR11-1 str.: 5-7)

Fenomenologija poglobi logično sfero; ne zanimajo jo formalni logični pojmi in zakoni, oz. njihovi idealni pomeni kot taki, ampak kot akti in njihova izpolnitev v čistih zorih, zanima jo njihov izvor. Ne zadovolji je prazen besedni pomen logičnih pojmov in zakonov, ampak zahteva refleksijo o predmetnem smislu le-teh, tj. njihovi naravnosti

na "stvari same" in izpolnitev te naravnosti v čistih zorih. Fenomenološka analiza doživljajev (tj. "refleksija" o smislu teh doživljajev, o KAKO teh doživljajev) pokaže bistveno povezanost med intencionalnimi akti pomena in izpolnitvijo pomena. Prazni besedni pomeni, s katerimi operira formalna logika, se skozi fenomenološke analize izkažejo za prazne pomenske intencije - kot intencionalni akti pomena neizogibno merijo na "stvari same", vendar njihova intencija *ni* izpolnjena v zoru. Izpolnitev intencije v zoru pomeni, da se v zrenju, v čistem gledanju da stvar sama, na katero meri intencija in točno v tistem modusu, v katerem nanjo meri. Le v tem slučaju je pomen dejansko popolnoma evidenten.

Čisto zrenje, čista intuicija, zrenje bistva (Wesensschau) pomeni, da se da bistvo direktno zagledati: spoznanje bistva skozi direktno zrenje je prav tako možno kot spoznanje posamičnih stvari v posameznih zorih. Logične vsebine, ki so nekaj splošnega, idealnega, bistvenega lahko direktno intuitivno ugledamo, namesto, da bi jih dobivali posredno prek abstrahiranja, izpeljevanja in konstruiranja. Evidentno zagledano bistvo velja kot gotovo a priori. To apriorno pa zdaj ni nekaj izmišljenega - skonstruiranega, ampak je samo so-dano. Bistvogledje *kot metoda* je nekaj novega, čeprav samo zrenje bistva, oz. idej ni neznan tradicionalni filozofiji od Platona naprej.

Pojasnitve čiste logike so torej lahko izvedene le skozi fenomenološko bistvoslovje miselnih in spoznavnih doživljajev, z ozirom na njim bistveno pripadajoče menjeno (mišljeno in spoznano) in sicer v tistem modusu, v katerem se ono kot tako samo v sebi "oznanja", predstavlja ali kako drugače daje. Le skozi čisto fenomenologijo je torej zagotovljena objektiviteta čistega logičnega objekta (tj. idealna objektiviteta) in s tem je psihologizem radikalno premagan. Husserl od te smeri pojasnitve logike ni odstopil tudi po "transcendentalnem obratu" v *Formale und transzendente Logik*, 1929.

Fenomenologija kot zrenje "stvari samih", oz. korelativno rečeno: "stvari same", ki se dajejo v zoru, zgleda na prvi pogled nekaj povsem trivialnega, vendar pa nam same fenomenološke analize in rezultati teh analiz kažejo dejansko sila nenavadno podobo in Husserl sam govori o izrednih težavah stroge fenomenološke analize. "Izvor vseh težav leži v protinaravni smeri zrenja in mišljenja, ki jo zahteva fenomenološka analiza. Namesto da bi šli v izvrševanje množstva med seboj povezanih aktov in s tem v njihovem smislu menjene predmete naivno kot bivajoče postavljali in določali ali jih hipotetično predpostavljali, izvajali iz njih posledice, ipd., naj bi rajši 'reflektirali', tj. te akte same in njihovo imanentno smiselno vsebino naredili za predmete. Medtem, ko predmete zremo, mislimo, teoretično presojujemo in jih pri tem postavljamo v katerikoli modaliteti biti kot dejanskosti, naj našega teoretskega interesa ne bi naravnali na te predmete, ne postavljali *njih* kot dejanskosti tako, kakor se v intenciji teh aktov kažejo ali veljajo, ampak nasprotno, ravno ti akti, ki doslej sploh niso bili predmetni, naj bi postali zdaj objekti zapopadenja in teoretičnega postavljanja; v novih aktih zrenja in mišljenja naj bi jih obravnavali, jih v njihovih bistvih analizirali, opisovali, naredili za predmete empiričnega ali ideirajočega mišljenja. To pa je neka miselna smer, ki nasprotuje najčvrstejšim, od začetka našega psihičnega razvoja nenehno stopnjujočim se navadam. Od tod tisto skoraj neiztrebljivo nagnjenje k ponovnemu padanju iz fenomenološke države nazaj v preprosto-objektivno; določbe, ki jih v naivni izvršitvi izvornih aktov prisojamo njihovim predmetom naj bi podvrgli tem aktom samim, oz. njihovim imanentnim 'pojavljanjem' ali 'pomenom', cele razrede resnično bivajočih stvari naj bi uzrli kot ideje

(z ozirom na to, da so lahko dani v ideativni uintuciji evidentno dane), kot fenomenološko sestavino njihovih predstav" (LRII-1 str.: 9/10).

Če je bila prej, ko je bil govor o nujnosti predmetnega principa (-objektivne naravnosti v nasprotju s psihološko), pozornost obrnjena k utrditvi objektivitete (logičnega) objekta, pa stopi zdaj v ospredje nujnost izstopitve iz naivne objektivne naravnosti v smislu naravoslovnega scientizma in zdravega razuma sploh (iu je pojmovan kot zakoreninjena navajenost). Zahteva se preusmeritev iz naivnega objektivističnega izvrševanja aktov na te akte same; fenomenološka naravnost zahteva refleksijo samih aktov: ne sme nas zanimati DA so in KAJ so predmeti, ki so v aktih menjeni, ampak KAKO so menjeni; zanima nas *predmetni smisel* samih teh aktov (mišljenja, spoznavanja, zrenja, presojanja, ...).

Fenomenološka metoda zrenja in deskripcije hoče zajeti "stvari same" pred vsako teorijo, ki pomeni vedno že interpretacijo ene stvari z drugo, redukcijo ene na drugo. Fenomenološko konstatiranje, v skladu z maksimo - k stvarim samim, odpira neko novo dimenzijo raziskovanja, ki jo je vsaka teorija vedno že preskočila, ko je šla v konstruiranje stvari. Ta izvorna naravnost dela fenomenološko pojasnjevanje za temelj vsakega teoretskega raziskovanja, najbolj neposredno pa zadeva "teorijo teorij" - spoznavno teorijo (LRII-1 str.: 22). Fundamentalni spoznavnoteoretski problem je problem odnosa subjekt - objekt - vprašanje, kako lahko spoznavajoči subjekt doseže njemu vnanji spoznavni objekt in pride s tem do spoznanja?

Fenomenologija je sicer načelno indifirentna do reševanja problemov spoznanja, njeno nevtralno opazovanje in opisovanje pa lahko služi kot predpriprava za reševanje teh problemov, s tem da odpira možnost novega gledanja. Skozi fenomenološko naravnost se pokaže, da "je vprašanje po eksistenci in naravi 'zunanjega sveta' metafizično vprašanje" (LRII-1 str.: 20). Teza o obstoju zunanjega, "objektivnega" sveta je - nikoli raziskana predpostavka; isto velja za komplementarno predpostavljane notranjega, "subjektivnega" sveta. Vprašanje po smislu je tradicionalno izpuščeno. Sama logika se brani tako subjektivističnega kot objektivističnega relativizma, pri tem pa ostaja prazna miselna forma. Fenomenološka drža pomeni vrnitev pred te konstrukte: analiza doživljajev pokaže, da je doživljaj vselej intencionalen, tj. da je vedno doživljaj nečesa, da bistveno vsebuje svoj predmetni smisel; nadalje, da predmet sam po sebi nima nobenega smisla, ampak ga ima samo kot intencionalni predmet, kot fenomen. Iz tega je razvidno, da morata biti subjektivni in objektivni princip, nujno dojeta *korelativno* (mišljenje in mišljeno sta nujno sopripadna). Čista misel, logična evidenca in vsako resnično spoznanje sploh pa zahteva izpolnitev intencionalnega akta v predmetnem zoru.

Fenomenološka spoznavna teorija torej sploh ni več teorija v tradicionalnem smislu kot sistem deduktivnih izpeljevanj, ampak je pred njo: "torej pred vsako pojasnjujočo realno znanostjo, pred fizično naravoslovno znanostjo na eni in pred psihologijo na drugi strani in seveda tudi pred vsako metafiziko. Ona *razlagati* spoznanja noče, *faktičnih* dogodkov v objektivni naravi noče v psihološkem ali psihofizičnem smislu, ampak hoče *pojasniti idejo* spoznanja po njenih konstitutivnih elementih, oz. zakonih; ne želi slediti realnim zvezam koeksistence in sukcesije, v katere so vtikani faktični spoznavni akti, ampak *razumeti idealni smisel specifičnih zvez*, v katerih se dokumentira objektiviteta spoznanja; čiste spoznavne forme in zakone hoče skozi vrnitev na adekvatno izpolnjujoči zor dvigniti k jasnosti in razločnosti. Ta pojasnitev se izvršuje v okvirih

fenomenologije spoznanja, fenomenologije, ki je, kot smo videli, naravnana na bistvene strukture 'čistih' doživljajev in njim pripadajoče obstoje smisla" (LRII-1 str.: 21).

Čista fenomenološka teorija spoznanja izključuje sleherno predpostavko o realnem bivanju, zato ne more nobena metafizična, naravoslovno-znanstvena (sem spada tudi psihologija) trditev fungirati v njej kot premisa. Objektivnost objekta čiste fenomenološke teorije spoznanja ni v njegovi realnosti.

V Logičnih raziskavah gre v prvi vrsti za zagotovitev objektivnosti logičnega objekta, kar je možno samo skozi vrnitev na doživljaje (skozi fenomenološko analizo doživljajev). Za tradicionalno mišljenje je to popoln paradoks ali pa kvečjemu dialektično posredovanje; s fenomenološkega gledišča ni ne eno ne drugo, gre le za izvornejše dojetje S-O relacije. Fenomenološka analiza doživljajev razgrne njihovo intencionalno strukturo: doživljanje in doživljeno, subjektivni in objektivni princip sta korelativna, v doživljanju sta prisotna oba, plus njun odnos. Iz tega je dovolj razvidno tudi, zakaj je fenomenološko opazovanje zanimivo za spoznavno teorijo in za vsako teorijo, ki karkoli spoznava, sploh.

IDEJA FENOMENOLOGIJE

Husserl začne, v skladu s koncepcijo spoznavne teorije kot "prve filozofije", svojo pot v transcendentalno filozofijo prav s teorijo spoznanja, ki je glavna tema *Ideje fenomenologije*, petih predavanj iz leta 1907.

"Kritika spoznanja v tem smislu (namreč kot pojasnitev same možnosti spoznanja) je pogoj možnosti neke metafizike.

Metoda kritike spoznanja je fenomenološka, fenomenologija je obče bistvoslovje, v katero se uvršča tudi znanost o bistvu spoznanja" (IF str. 3).

Vprašanje po bistvu spoznanja je vprašanje po možnosti spoznanja: kako je spoznanje možno, tj. kako spoznavanje doseže (njemu transcendentni) spoznavni predmet? Ta "metodološki kako" je pravzaprav kartezijansko-novoveški in utemeljuje spoznanje, oz. resnico spoznanja (adaequatio intellectus et rei) v gotovosti: le če vem, kako sem prišel do neke stvari, sem lahko te stvari brezpogojno gotov. Bistvo je definirano kot idealna possibilita. Husserl povsem očitno navezuje na to novoveško miselno izhodišče, ki ga sam označi za začetek transcendentalne filozofske tradicije. Vsa njegova kritika pa je zbrana v očitku, da tradicionalna filozofija ni bila sposobna vzdržati na transcendentalni poziciji kot taki, ampak je neprestano padala nazaj v realizem (iz kako - vprašanja po možnih načinih: stvari, v kaj že preddani stvari). Na kratko: napaka tradicionalnega transcendentizma je v tem, da zoži spraševanje po KAKO kot vprašanje po smislu stvari, na zgolj uvodni metodični KAKO kot predrzmislek o samih temeljih, nakar to smer spraševanja opusti in se povsem mimo tega sprašuje po "stvari na sebi", čeprav bi moralo biti znotraj transcendentalne optike očitno, da stvar sama po sebi nima nobenega smisla (ali, če to povemo fenomenološko: za fenomeni fenomenologije ni ničesar več).

Pri spraševanju o sami možnosti spoznanja mi seveda ne more pomagati prav nobena objektivno znanstvena ugotovitev (to je bilo jasno že Descartesu). Znanstvenik namreč živi enostavno v prepričanju, DA je spoznanje možno, kar mu potrjuje prav to,

DA on praktično že operiran s sistemom transcendentnega vedenja in transcendentnih resnic (pri čemer se njihove transcendentnosti sploh ne zaveda) - njegova lastna znanost. Toda, "kako misli on priti od DA na KAKO" (IF str. 37)?

V uvodnem poglavju Ideje fenomenologije prezentira Husserl tri stopnje fenomenološkega opazovanja, ki ga uvajajo tri etape ali "podmetode" fenomenološke metode

1. Fenomenološka redukcija vsega transcendentnega pa tudi vsega realno imanentnega (tj. imanentnega v real-psihološkem smislu) - omogoča zagledanje pojavov v absolutni imanentnosti ali samodanosti. To je kartezijanska sfera cogitationes, vendar brez "rešenega koščka sveta", ki pelje v nesmiselni transcendentni realizem.

2. Ideirajoča abstrakcija - da uzrte občosti, specije, bistva; ne prazna bistva, ampak direktno zagledanje bistev, bistva se sama dajo v čisti imanenci. To bi ustrezalo kartezijanski sferi idej, vendar so zdaj konkretno dane skozi bistvogledje.

3. Konstitucija je neločljivo povezana s prvima dvema stopnjama opazovanja. Opazovanje čistih danosti, ki so dobljene z omenjenima redukcijama, pokaže notranjo diferenciacijo teh samodanosti; imamo dve absolutni danosti: danost pojava in danost tega, kar se pojavlja. Stvari niso enostavo tu, da jih samo zagledamo, ampak se ta "enostavno tu" pokaže kot vrsta doživljajev (opažanja, fantazije, spominjanja, sojenja, ...) - v katerih se stvari šele *konstituirajo*. Da je stvar dana, pomeni, da se prikazuje, da je predstavljiva, ... Stvar je dana le kot pojav in ni za pojavom več ničesar - ne obstaja pojav in "stvar na sebi"; "stvar na sebi" je znotraj redukcije nemožna (redukcijskih oklepajev namreč Husserl kasneje ne odpravi, v tem se njegova redukcija razlikuje od Descartesovega uvodnega preskusa z dvomom).

Šele z analizo konstitucije objektov spoznanja v spoznavnih aktih, z analizo vseh korelacij, vseh danosti, njihovih modifikacij, sintez, veljavnostnih načinov, lahko končno pridemo tudi do razumevanja, kako lahko akt spoznanja zadene "transcendentni realni objekt", oz. kako se objekt spoznanja kontinuirano konstituira in da mu je prav ta vrsta konstitucije bistveno "pripisana". Fenomenologija spoznanja je torej veda o fenomenih spoznanja v dvojnem - korelativnem smislu:

- o spoznanju kot pojavih, aktih zavesti, v katerih prihaja predmet pasivno ali aktivno do zavesti;

- o tej predmetnosti sami, ki se pojavlja.

Husserl torej odkrito navezuje svoja razmišljanja na kartezijansko gnosološko tradicijo, konkretno na zametke novoveškega transcendentalizma, tj. raziskovanje samih pogojev možnega spoznanja. Osnovna konstituanta le-tega je odmišljanje zunanje objektivnosti, oz. mnenj o njenem obstoju in veljavnosti in s tem vrnitev - redukcija na sfero notranjega, imanentnega, subjektivnega, oz. na sam subjekt kot nosilec te sfere (ki, vsaj načeloma, ni nikoli koncipiran psihološko, ampak logično). Husserl pride s pomočjo fenomenološke analize do uvida v diferenciranost samega imanentnega - do razlikovanja med realno imanentnim in imanentnim kot absolutno samodanim; na tej osnovi je lahko njegova redukcija radikalnejša, doslednejša. Z redukcijo realno imanence dokončno odstrani v oklepaje še zadnji rešeni košček realnosti - "notranjo" psihično realnost.

Zakaj imenuje Husserl redukcijo transcendence (skupaj z realno imanenco) - fenomenološka redukcija? Preprosto zato, ker gre za odstranitev v oklepaju vsega, kar ni samodano, kar ni dano v smislu, ki ga zahteva fenomenologija (kako dajanja stvari

samih). Kar nam po fenomenološki redukciji ostane, so čiste cogitationes, fenomenološko zagledani, oz. dani čisti doživljaji, skupaj z njim nujno pripadajočim doživljenim, skratka fenomenološka sfera, oz. kar tej sferi bistveno pripada.

Tu znova opazimo neko specifično krožnost, ki je lastna spoznavnoteoretski refleksiji že pri Descartesu in se je pri Husserlu najavaljala že v Logičnih raziskavah, v taki meri kot je pač tam prisotna sama spoznavna teorija kot "teorija teorij": fenomenološka analiza najprej odpira nek nov alternativni vidik, ki omogoča preskok iz običajne naravne naravnosti, oz. sfere v fenomenološko sfero. Ta preskok, ali bolje povratek na izvore, se izvršuje kot spoznavnoteoretska (samo)refleksija. Fenomenološko opazovanje (fenomenologija) torej odpira možnost fenomenološke redukcije, fenomenološka redukcija pa odpira prav možnost fenomenološkega opazovanja (fenomenologije).

Problem ni v sami fenomenologiji kot taki, ampak v še vedno ne radikalno tematiziranem, odnosu med metodo in prvim gotovim spoznanjem (ne le med fenomenološko metodo in fenomenološkim spoznanjem). S tem, ko Husserl navezuje na novoveško gnoscološko utemeljitev, prevzema skupaj z njo tudi krožnost, ki jo le-ta vsebuje - gre pravzaprav za nejasen odnos med potjo in ciljem spoznanja: ali metoda utemeljuje prvo gotovo spoznanje ali prvo gotovo spoznanje utemeljuje metodo, oz. v čem je potem utemeljena sama metoda. Husserl pravi enostavno takole: "Ko je nejasno in dvomljivo, kako bi bila tehtnost spoznanja in ko se nagibamo k temu, da dvomimo, ali bi bilo to sploh možno, tedaj moramo predvsem imeti pred očmi nedvomne slučaje spoznanja ali možnih spoznanj, ki dejansko zadenejo svoje predmete spoznanja, oz. bi jih lahko zadeli. Začenjajoč ne bi smeli vzeti nobenega spoznanja kot gotovega, sicer ravno ne bi smeli nikakršnega možnega ali, kar je tisto, smiselnega cilja" (IF str. 4).

Krožnost, o kateri tu govorimo, pravzaprav ni pravi *circulus vitiosus*, ampak samonanašanje, ki je imanentno spoznavnoteoretski refleksiji, tj. samorefleksiji spoznavanja, ki pa ne more pomeniti nič drugega kot: spoznanje poznanega. Poznano je vedno že doksično dano, a nikoli pojasnjeno; cilj fenomenološke spoznavne teorije je ravno tematizacija tega samoumevnega predteoretskega izhodišča, ki mora ravno kot preddano služiti za vodilo tematizacije njegovega lastnega dajanja.

"Šele spoznavnoteoretska refleksija privede do ločitve med naravnoslovno znanostjo in filozofijo" (IF str. 22/23). "Ta znanost, ki jo imenujemo *metafizika*, izrašča iz 'kritike' naravnega spoznanja v posameznih znanostih na osnovi, v splošni spoznavni kritiki dobljenega, uvida v bistvo spoznanja in spoznavne predmetnosti, glede na njene različne temeljne oblike, (uvida) v smisel različnih fundamentalnih korelacij med spoznanjem in spoznavno predmetnostjo.

Če izvzamemo metafizične smeri kritike spoznanja, če se držimo čisto njene naloge, *da pojasni bistveno spoznanje in spoznavne predmetnosti*, potem je ona *fenomenologija spoznanja in spoznavne predmetnosti* in tvori prvi in temeljni del fenomenologije sploh.

Fenomenologija: označuje znanost, sovisnost znanstvenih disciplin; fenomenologija pa označuje tudi in predvsem metodo in miselno držo: specifično *filozofsko miselno držo*, specifično *filozofsko metodo*" (IF str. 23).

Kako lahko postane spoznavna teorija fenomenološka spoznavna teorija? Fenomenolog ni več zainteresiran za bivajoče kot bivajoče - za to, DA je niti za bistvo bivajočega, za KAJ tega DA, marveč za smisel bivajočega - za KAKO (namreč, KAKO

se ta DA daje, na kakšne načine, v kakšnih modusih se pojavlja). Povpraševanje po KAKO bitnih, veljavnostnih, ... načinov pa nas vrača od naivnega objektivizma (tega DA in KAJ ta DA je) na sam objektivni (predmetni) smisel, ki se konstituira v intencionalnih akvih (mišljenja, spoznavanja, hotenja, čutenja, ...). Fenomenologa pa tudi zdaj ne sme zanimati, DA ti akti so in KAJ so kot obstoječi (bivajoči), sicer bi zapadel v psihološki objektivizem, torej se sprašuje naprej in KAKO teh aktov - sami ti akti postanejo predmetni smisel "višjih" aktov. Ali je potem to regressus in infinitum? Ali je potem ta neskončni subjektivni tok aktov nezapopadljiv ali pa mu vendarle pripadajo neke strukture enotnosti? Na to vprašanje bomo skušali odgovoriti na koncu.

Ti "akti aktov" niso, prevedni v jezik novoveške filozofije, nič drugega kot mišljenje mišljenja ali samozavedanje zavedanja, ki je seveda načeloma tudi možno in infinitum. (Že Descartes je seveda poznal samozavedanje zavedanja, Hegel pa je uvedel samozavedanje samozavedanja kot absolutni duh). Ob tem se je treba seveda vprašati, ali je tako "prevajanje" sploh dopustno. Smer fenomenološkega spraševanja (tj. spraševanje po smislu fenomenov) je namreč prav bistveno drugačna od smeri spraševanja tradicionalne filozofije (ki se vselej zaobrne v spraševanje po bistvu bivajočega - po "stvari na sebi"). Vprašanje po smislu stvari samih pa seveda nikakor ne gre zamenjati z vprašanjem po smotru, po finalnih vzrokih stvari. Vprašanje po smislu je vprašanje po predmetnem smislu mišljenja kot mišljenja o ..., oz. po tem, kako ima predmet smisel za mišljenje (po predmetu za ...).

Nevtralnost fenomenologije je treba razumeti tudi kot možnost, da vstopa v različne "službe" kot *fenomenološka pojasnitev* različnih znanstvenih disciplin in sovisnosti znanstvenih disciplin: spoznavne teorije, ki (z utemeljitvijo odnosov med mišljenjem-misljivo-mišljenim) že hkrati določa načine sovisnosti med psihologijo, logiko, ontologijo. Tako dobimo fenomenološko podprto spoznavno teorijo kot "teorijo teorij", fenomenološko pojasnjeno in utemeljeno psihologijo, fenomenološko pojasnjeno logiko in končno pričakujemo še fenomenološko ontologijo, oz. fenomenološko filozofijo kot teorijo o objektivnosti objektivnega sploh.

IDEJE K ČISTI FENOMENOLOGIJI IN FENOMENOLOŠKI FILOZOFIJI

V uvodu k *Idejam* ... pravi Husserl, da je čista fenomenologija, h kateri iščemo pot, bistveno nova znanost o fenomenih v posebnem smislu. V posebni (fenomenološki) naravnosti je smisel fenomena, kot ga pojmuje objektivne naravne znanosti, modificiran. Šele s to novo naravnostjo in s to modifikacijo je naravna naravnost povdignjena v znanstveno zavest. Da bi izstopili iz naravne naravnosti izkustvenih znanosti, je potrebna sistematična izgradnja metode redukcij. Biti izkustvena znanost pomeni dvoje: biti znanost o dejstvih in biti znanost o realitetah (fenomeni teh znanosti so realna dejstva). Nasprotno temu je čista fenomenologija znanost bistev, do katerih pride z eidetsko redukcijo in njeni fenomeni so irealni, za to pa je potrebna transcendentalna redukcija. Izvesti transcendentalno redukcijo pomeni izstopiti iz realnega sveta, s tem fenomeni izgubijo realiteto, ki jim jo daje prav uvrščenost v realni svet; realna bit je namreč bit v svetu (Sein in der Welt). Vse to nam je nekako že znano, nekje smo to že videli, toda *ne s te strani*. Prav občutek, da Husserl nenehno ponavlja ene in iste stvari, izdaja neprivajenost fenomenološkemu načinu gledanja.

Bistvogledje je zrenje bistev. Bistvo je tradicionalno definirano kot KAJ nekega DA-ja. Fenomenološko zrenje, pod maksimo "k stvarem samim", vedno že vsebuje svoj predmetni SMISEL, zrenje je vedno zrenje nečesa. Novum Fenomenološkega bistvogledja ne zapopademo zgolj z ugotovitvijo, da gre za uvajanje direktnega gledanja splošnega, ampak je bistvo tega novuma predvsem v tem, da se gleda "stvar" (oz. odnose stvari) *kot in kakor* se daje, tj. v načinih, na katere se daje. Bistvo, eidos je tedaj gledano v KAKO vseh teh načinov dejanja ali korelativno - KAKO načinov zrenja "stvari same". Kaj je fundiran v kako! (Zato je že v Logičnih, raziskava govor o fenomenih v fenomenološkem smislu, čeprav gre tam za logiko kot posebno - "objektivno" znanost in njeni fenomeni še niso potrjeni transcendentalni redukciji).

V *Idejah* .... je eksplicirano, kaj realen sploh pomeni, pomeni znotraj svetov. Transcendentalna redukcija se tu zgosti v zahtevo po izstopu iz sveta, sestopu na predsvetno, kjer se teza o objektivnosti objektivnega, realnosti realnega, svetovnosti sveta postavlja. Radikalna fenomenološka drža ni možna znotraj te teze (tj. znotraj že vnaprej danega sveta), ampak šele kot fenomenološka analiza le-te. Prek izključitve "generalne teze o obstoju sveta" se izvrši premik v fenomenološko "ontologijo". Zdaj ne gre več za povpraševanje po tem, kako je možno spoznanje, ampak po objektivnosti objekta, svetovnosti sveta, biti bivajočega in v službi tega povpraševanja je zdaj tudi fenomenologija (fenomenološke redukcije, analize, deskripcije, konstitucije ...).

"Skozi fenomenološko redukcijo se nam je dalo bogastvo transcendentalne zavesti, ki je v nekem določenem smislu 'absolutna' bit (ali v našem govoru praregija), v kateri koreninijo vse ostale regije biti, na katero se po svojih *bistvih* nanašajo, od katere so vse - svojemu lastnemu bistvu primerno - odvisne. Nauk o kategorijah mora izhajati od te najradikalnejše izmed vseh razlikovanj biti - bit kot zavest in bit kot sebe v zavesti 'oznajujoča' 'transcendentna' bit - ki je, kot vidimo, v svoji čistosti lahko dobljena in cenjena le skozi metodo fenomenološke redukcije. V bistvenem odnosu med *transcendentalno* in *transcendentno* bitjo temeljijo že omenjeni odnosi med fenomenologijo in vsemi drugimi znanostmi, ki pa jih je treba še globlje raziskati, odnosi, v smislu katerih leži, da sega vodilno območje fenomenologije na določen način čez vse druge znanosti, ki jih pač izključuje. *Izključitev ima prav karakter prevrednotujoče označene spremembe in z njo se uvršča prevrednoteno zopet v fenomenološko sfero*" (Ideje, str. 159).

Fenomenološka sfera sovpadne v *Idejah* ... s transcendentalnim fenomenološkim residuumom - tj. s transcendentalno zavestjo kot posebnim, avtonomnim in tudi izvornim načinom biti. Gre za področje transcendentalne subjektivitete, ki mu intencionalno pripada njegov objektivni korelat - svet *kot fenomen!* v transcendentalni subjektiviteti se konstituira svetovnost sveta. Fenomenologija je zdaj veda o biti kot zavesti, zavestni biti (*Sein* als *Bewutsein*). Transcendencija na sebi - "stvar na sebi" v tradicionalnem smislu - nima sama po sebi nobenega smisla, smisel ima le kot fenomen za zavest, kot korelat le-te. Fenomenološka analiza razkrije, da se "generalna teza o obstoju sveta", ki je bila vedno že sprejeta kot samoumevna (da bi se temu samoumevnemu predsodku izognili, je bila potrebna transcendentalna redukcija), konstituira v tetičnih aktih zavesti - to so "bit postavljaljoči" akti zavesti. Tu se ne moremo spuščati v Husserlove fenomenološke analize dokse (čeprav smatramo vključitev doksične sfere v znanstveno filozofijo za nekaj bistveno novega), ker bi vse to začelo že presegati meje preglednosti, ampak bomo

poskusili odgovoriti na že zastavljeno vprašanje o identitetnem polu sfere ali toka doživljajev.

Tok čistih doživljajev ali, kartezijansko rečeno, cogitationes pripada sferi čiste transcendentalne zavesti. Splošne strukture transcendentalne zavesti so tiste specifične forme toka čistih doživljajev, ki predstavljajo enotnost te doživljajske raznolikosti; brez te enotnosti bi bilo mnoštvo doživljajev nedoločljivo in nezapopadljivo. Nepogrešljivo nujne oblike zapopadenja toka čistih doživljajev so: metoda (s katero do sfere čistih doživljajev sploh pridemo), subjektivni identitetni pol (na katerega se vsi doživljaji zavesti nazaj nanašajo), objektivni identitetni pol ali predmetni smisel (na katerega so naravnani) ter enotni horizont samih doživljajev.

a) Refleksija.

"Bistveno nanašanje fenomenologije na samo sebe se pokaže v tem, da to, kar je bilo tu v metodološki refleksiji pod nazivi jasnost, uvid, izvor, ipd. premišljeno in ugotovljeno, po svoji strani samo spada v fenomenološko domeno, da so vse refleksivne analize fenomenološke analize bistve in dobljeni metodološki uvidi glede na svoje ugotovitve sami stojijo pod normami, ki jih formulirajo" (Ideje, str. 139). "Med najsplošnejšimi bistvenimi svojskostmi čiste sfere doživljajev obravnavamo na prvem mestu *refleksijo*. To pa deloma zavoljo njene *univerzalne* metodološke funkcije: fenomenološka metoda se giblje popolnoma v aktih refleksije" (Ideje, str. 162).

Husserlova fenomenologija je tako pravzaprav refleksivna fenomenologija. Mnenje postane le skozi refleksijo absolutno veljavno spoznanje; dvomiti v spoznavni pomen refleksije je namreč protislovje, kajti za tak dvom je potrebna prav refleksija.

Samo skozi refleksivne akte sploh lahko pridemo do čistega doživljajskega toka in do čistega jaza.

b) Čisti jaz.

"Med splošnimi bistvenimi svojskostmi transcendentalno prečiščenega območja doživljajev priiče pravzaprav prvo mesto odnošaju vsakega doživljaja na 'čisti' jaz. Vsak 'cogito', vsak akt v označenem smislu je karakteriziran kot akt jaza, 'izhaja iz jaza', 'živi' v njem 'aktualno' (Ideje, str. 178).

Čista sfera doživljajev je določena z dvema relatoma: -subjektivno orientacijo na čisti jaz doživljajev; - objektivno orientacijo na predmetni pol doživljajev. Čisti jaz tako predstavlja subjektivni identitetni pol doživljajev.

c) Fenomenološki čas.

"Posebno oceno zahteva fenomenoloki čas kot splošna svojskost vseh doživljajev" (Ideje, str. 180).

Fenomenološki čas je enotna forma vseh doživljajev v doživljajskem toku (čistega jaza) in se razlikuje od "objektivnega" kozmičnega časa. Časovnost ni le forma, ki pripada posamičnemu doživljaju, ampak je to nujna forma, ki povezuje en doživljaj z drugim. Vsak doživljaj je nujno trajajoč in s tem trajanjem se uvršča v neskončni kontinuum trajanja - ima nek vsestransko neskončen časovni korizont, to pomeni, da pripada neskončnemu "toku doživljajev".

d) Intencionalnost.

"Zdaj gremo k svojskosti doživljajev, ki jo lahko označimo kot generalno temo 'objektivno' orientirane fenomenologije, k intencionalnosti" (Ideje, str. 187).

"Pod intencionalnostjo razumemo lastnost doživljajev, 'biti zavest o nečem' " (Ideje, str. 188).

Vsak doživljaj (cogito) se ravna na svoje doživljeno (cogitatum), v vsakem doživljaju se ravna jaz na nek predmet, na predmet kot korlat zavesti. Intencionalnost torej označuje odnosaj doživljajev na njihov nujni objektivni identitetni pol.

"Čudežna korelacija", nujna in izvorna sopripadnost subjektivnega in objektivnega principa, ki se je razkrila že skozi fenomenološko analizo logičnega, predstavlja bistveno nov vzorec ali dimenzijo Husserlovega filozofiranja sploh.

Ob fenomenološki utemeljitvi konkretnih disciplin kot tudi odnosov med njimi pa se je pravzaprav vseskozi javljala neka trojnost: doživljanje-doživljaj-doživljeno, mišljenje-misel-mišljeno, ... Tradicionalna formalna logika se skozi fenomenološko analizo izkaže kot omejitev na čisto misel, abstrahirano tako od doživljanja le-te kot od njenega predmetnega smisla. Husserl pa je čisto misel, idealni pomen skušal utemeljiti prav s ponovno vrnitvijo na ta dva izvora, kar pa je seveda smiselno in možno le znotraj prevalece stare S-O relacije (brez tega bi njegovo prizadevanje pomenilo psihologizacijo, oz. fizikalizacijo logike).

Tako, tako je "stvar sama" tradicionalne logike čista misel, je "stvar sama" tradicionalne transcendentalne filozofije transcendentalna zavest, dojeta pri Husserlu kot neskončni tok doživljajev. Ta "heraklitska reka doživljajev" pa je zopet utemeljena, oz. vmjena na izvore tako, da je na eni strani vezana na subjektivni identitetni pol - na čisti jaz (iz katerega izhaja), na drugi strani pa na objektivni, predmetni identitetni pol (na katerega se ravna). Enako je seveda tudi s spoznanjem kot "stvarjo" spoznavne teorije).

Iz povedanega sledi, da se *iz tradicije* določa, katere se "stvari posameznih filozofskih disciplin".

Fenomenologija kot taka je miselna drža in način gledanja, in sicer popolnoma specifičen (neteoretski) način gledanja in popolnoma brezinteresna miselna drža (drža nezainteresiranega opazovalca), ki pa odpre možnost, da se stvar sploh začne dajati kot stvar sama. Kot taka služi fenomenologija novi in radikalni pojasnitvi vseh tradicionalnih filozofskih disciplin in znanosti sploh. In ravno s tem je Husserlova fenomenologija odprla "nove neslutene možnosti", tudi možnost vprašanja: kako je z jasnino (Lichtung) pojasnjevanja (Beleuchtung).

LITERATURA

Husserl, Logische Untersuchungen, Bd.II; Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1968; (LU).

Husserl, Die Idee der Phänomenologie (Fünf Vorlesungen);

Husserliana, Bd.II; M.Nijhoff, Haag 1958; (IF).

Husserl, Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, Bd.I., Husserliana, Bd.III/1; M.Nijhoff, Haag, 1976.